

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: **לילי הבר**
 כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
 דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
 טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 24, מאי 2008 אייר ה'תשס"ח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

פגישה עם הבמאי יז'י ירוצקי

Jerzy Jarocki, מהחשובים כיהן כפרופסור בבית הספר והבולטים בין אנשי התאטרון הגבוה לתאטרון בעיר. במהלך והטלוויזיה בפולין שלאחר שנות עבודתו הפוריות זכה המלחמה, ירצה בפולנית, על "מעולמו המופלא של גומברוביץ", ביום חמישי ה-12.6.2008 בשעה 18:00 בתיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227, תל אביב.

יז'י ירוצקי, יליד 1929, הוא בוגר בית הספר הגבוה לתאטרון בקרקוב ובמוסקה, החל מ-1962 היה חלק מהצוות של ה- Stary Teatr של קרקוב, ומשנת 1966

ירוצקי מגיע לישראל כאורח פסטיבל ישראל, ולרגל שנת פולין בישראל, כבמאי המופע המבוסס על הרומן "קוסמוס", מאת הסופר המפורסם **ויטולד גומברוביץ**, שנחשב לאחד מגודלי הסופרים הפולנים במאה העשרים. המופע יוצג בתאטרון ירושלים ב-10-13 ביוני ש.ז.

קצרים

המאמר הראשון שפורסם בארץ על פועלו של **אוסקר שינדלר** להצלתם של יהודי קרקוב, בכותרת "אילו כולם היו כמוהו", נכתב על ידי **נפתלי לביא-לאו**, ופורסם בעתון "הארץ" באפריל 1962.

הכתבה נכתבה בעקבות ביקורו הראשון של אוסקר שינדלר בארץ, ופגישתו של כותב הידיעה עמו בביתו של השופט משה בייסקי ז"ל.

העתון גזטה ויבורצ'ה מדווח מקרקוב על יוזמה לפתיחת מועדון בשם Przymierze (=ברית), אשר ישמש במה לשיתוף פעולה בין ארגונים ומוסדות הפועלים לדיאלוג, סובלנות ובניית גשרים.

המועדון הוא פרי יוזמה של יהודים ונוצרים מקרקוב, ויפעל בקו ימיני. לא מן הנמנע כי הארועים שהתחוללו בעיר בעקבות פרסום ספרו של **פרופ' יאן גרוס "פחד"** היו זרז להקמת המועדון.

כיושבי ראש משותפים נבחרו **תדאוש יעקובוביץ**, ראש הקהילה היהודית בקרקוב, ו**סטפן וילקונוביץ**, יו"ר ארגון התרבות הנוצרי ZNAK.

אבלים ומשתתפים בצער המשפחה על פטירתה של

פולה אינהורן ז"ל

לבית ורשבסקי
 חניכת הגימנסיה העברית אשר נפטרה בשיבה טובה ותרמה את גופה למדע.

ארגון יוצאי קרקוב אבל על מותה של חברתנו

אולגה גל ז"ל

לבית שיף ומשתתפים בצער המשפחה

הנסיך צ'רלס חנך מרכז יהודי בקרקוב

הנסיך צ'רלס ומשמאלו הרב גליק, במעמד התקנת המזוזה במרכז הקהילתי היהודי ברח' מיודבה

בסוף חודש אפריל התקיים בקרקוב טקס פתיחת המרכז הקהילתי החדש בעיר. אורחי הכבוד בטקס הפתיחה היו הנסיך הבריטי **צ'רלס** ורעייתו **קמילה**, דוכסית קורנוול. הנסיך צ'רלס התכבד בהתקנת מזוזה בדלת הבנין.

הבנין החדש, בן שלוש קומות, נבנה על שטח השייך ל"טמפל", ברחוב מיודובה צמוד ל"טמפל". הפרוייקט מומן מתרומות שגייס ארגון הצדקה היהודי World Jewish Relief. היקף ההשקעה הגיע לכ-700 אלף ל"יש. המרכז נועד לתת שירותים לצעירים ומבוגרים המחפשים שורשים יהודיים. הרעיון להקמת המרכז נולד בעת ביקורו של הנסיך צ'רלס בקרקוב, לפני כ-6 שנים, ועם שובו לאנגליה היה הנסיך נחוש לסייע לשרידי יהדות פולין החיים בעיר.

בטקס השתתפו גם הרב הראשי של פולין **הרב מיכאל שוורץ**, **הרב גליק** רבה הראשי של גליציה, חברי הקהילה וביניהם ניצולי שואה.

צילומי יפן של זאב אלכסנדרוביץ במוזיאון מנגה

ב-28 ביוני השנה תפתח במוזיאון היפני של קרקוב, מוזיאון מנגה, תערוכה מצילומי יפן שצולמו על ידי **זאב אלכסנדרוביץ** בשנת 1934. התערוכה תפתח בחסות שגרירי ישראל ויפן בפולין, ובמסגרת הפסטיבל היהודי השנתי המתקיים בעיר מזה כ-20 שנה.

זאב אלכסנדרוביץ, יליד קרקוב, היה צלם חובב ובמהלך ביקורו ביפן צילם כ-2,500 תמונות. הצילומים זכו לשבחים ממבני דבר רבים, ביניהם **פרופ' ברברה קירנשבלט-גימבלט**, העומדת בראש צוות ההקמה של המוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה.

תזכורת לתשלום דמי חבר

המחאה בסך 120 ש"ח יש לשלוח לארגון יוצאי קרקוב, ת.ד. 17209, תל אביב 69051.

שרה שנירר מייסדת "בית יעקב"

שרה שנירר נולדה בשנת 1883 בקרקוב, למשפחה מחסידי בעלז. באותם הימים נחשב מתן חינוך מסודר לנשים יהודיות דתיות לרעיון מהפכני. בנות אותו הדור קיבלו בבית השכלה דתית בסיסית שכללה את ידיעת התפילות בעברית, ודינים שעל האשה לדעת בתוקף תפקידה כאשה ועקרת בית. את ההשכלה הכללית הן קיבלו בבתי ספר נוצריים, והדבר יצר אצלן משיכה לתרבות הפולנית הנוצרית, הגביר את הפערים בין לבין הבעלים שלהן, שלרוב היו חסרי השכלה כללית, ולעתים גרם לגירושין.

בימי מלחמת העולם הראשונה הגיעה שרה שנירר לווינה, יחד עם הזרם הגדול של הפליטים היהודים שברחו מאזורי החזית שהיתה בגליציה. בווינה התוודעה שנירר לכתביו של **שמעון רפאל הירש**, והושפעה מרעיונותיו המודרניים לגבי חינוכן של הבנות היהודיות. היא פנתה לרבי מגור, לרבי מבעלז ולחפץ חיים, וביקשה מהם רשות לפתוח בחדר העבודה שבביתו בית ספר. הרבנים, שהיו מודעים לסכנת תהליך החילון של הנערות היהודיות, הסכימו, אמנם באי רצון, לבקשתה זאת. כך נפתח בקרקוב, בשנת 1918, **בית יעקב**, שהיה בית הספר הדתי הראשון לבנות יהודיות במזרח אירופה. לימדו בו לימודי קודש ולימודי חול באווירה דתית חרדית.

כאן הסתמכה שרה שנירר על הפסוק מישעיה (ב', 5): **"בית יעקב לכו ונלכה באור ה'"**, שחלקו הראשון מוכר לנו דווקא בהקשר הציוני. אין ספק שהיא הכירה גם את הפסוק בשמות פרק י"ט, **"כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, וְתִגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל"**. כשהמפרשים אומרים: בית יעקב אלו הנשים.

בקיץ 1925 התקיים הסמינר הראשון של בנות יעקב באחד הכפרים בהרי טטרה, וממנו יצאו מורות ומדריכות למקומות שונים בפולין. שרה שנירר נפטרה בשנת 1935, ובאותה השנה היו בפולין 248 בתי ספר של בית יעקב, ובהם למדו כ-35,000 בנות.

אחרי פטירתה של שנירר התמנה **הרב יהודה לייב אורליאן** למנהל הסמינר בקרקוב. בית הספר הזה היה מופת לכל רשת בתי הספר של בית יעקב בפולין. השפעתן של תלמידותיו היתה גדולה בכל הערים והעירות שבהן לימדו וחינכו.

בנות בית ספר "בית יעקב" תרצ"ג-1933

על אף שאיבד את פרנסתו המשיך הרב אורליאן בפעילותו החינוכית בתנאים הקשים שנוצרו, וחדש את הקשר עם המורות של בית יעקב ברחבי פולין. עבודה יסודית זו התחילה במחצית בסיועו של **הרב יוסף ביגון**. הרב אורליאן הדריך את תלמידותיו לשעבר, ואף שלח להן שיעורים בכתב שעזרו להן בעבודתן. בינואר 1940 נכנסו הגרמנים לביתו בקרקוב והיכו אותו באכזריות. הוא החליט לעזוב את העיר, ועבר לוורשה. תלמידותיו המשיכו בפעולות הצדקה והחסד, ובין היתר טיפלו בילדים שהיו בבית היתומים היהודי שהיה בגטו.

ערב חיסולו של הגטו ב-13 במרץ 1943, ביקש מנהלו **דוד קורצמן**, שהיה ממנהיגי אגודת ישראל שברגעי חייהם האחרונים של הילדים יהיו אתם אנשים טובים ומלאי רגש, ו"בנות יעקב" התנדבו להיות אתם. הוא הלך לגירוש עם כל הילדים שהיו בו, כמו יאנוש קורצ'אק ומחנכים יהודים אחרים בפולין.

בקיץ 1942 השתתף הרב אורליאן בכנס חרום של רבנים שהתקיים בוורשה, בעקבות הידיעות על הגירוש והשמדת היהודים במחנות. יחד עם חבריו, הוא ארגן את הקמתם של חמישה בתי ספר של בית יעקב, פיקח עליהם ושימש כמנהל בפועל של שניים מהם. תוך כדי כך ארגן שיעורים לתלמידותיו לשעבר שעבדו כמורות, ביניהן **רבקה אלטר-רפפורט**, וגיטא אייזנצווייג.

פעילות זו סייעה להצלת אלפי ילדים מרעב ומהתנוונות. אחת מתלמידותיו, שהתגוררה בשוויץ, שלחה אליו לגטו וורשה דרכון של פרגוואי; הגרמנים התחשבו בו כנתין חוץ, ושלחו אותו לברגן בלזן וגם כאן המשיך ללמד תנ"ך ויהדות. משהודיעה ממשלת פרגוואי שהיא אינה מכירה בבעלי הדרכונים הללו כנתינים שלה, שולח הרב להשמדה בשמחת תורה תש"ד (1943), יחד עם כל בעלי הדרכונים הדומים.

הלכידות החברתית ומסירות הנפש איפיינו את "בנות יעקב" בגטאות ובמחנות, ועל מקצת ממעשיהן כתבה **פרל בניש** בספרה **"הרוח שגברה על הדרקון"** - "Carry Me in Your Heart".

ד"ר פנינה מיזליש

הלוח על הבנין ברחוב סטיסלבה 10 שם פעל "בית יעקב" לפני המלחמה

אסור לשכוח!

את הדברים הבאים לא קל לי לכתוב, אבל קשה יותר לשתוק. ה"שואה" מוזכרת בתדירות בכל אמצעי התקשורת. אולם לאחרונה משתמשים הדוברים במושג "שואה" בכל מיני הקשרים שמבזים את הנושא, את הניצולים ואת עצמם. לדעתי אסור להשתמש במילה זו כדי לתאר בהפרזה עניינים שאינם קשורים לשואה עצמה.

בזמן האחרון אני שומעת יותר ויותר תגובות שמסתייגות מהזכרת ושימור זיכרון השואה "עבר זמן רב, החיים ממשיכים, נמאס לשמוע על כל הזוועות". אנחנו, הניצולים, לא יכולים לשכוח. כל יקירינו הושמדו, ובקשתם האחרונה היתה: "אל תשכחו אותנו". עברו שנים רבות. מספר הניצולים שיכולים לספר הולך ופוחת. עברנו זיכרון השואה אינו עוד זיכרון. אלה הם חיינו. כשאנחנו נפגשים עם ניצולי שואה אחרים זה תמיד יהיה נושא השיחה. הזכרונות, התמונות, הפרידות, המראות, הזוועות, הם חלק מן הזיכרון הפנימי שלנו. חלק בלתי נפרד מחיינו. יחד עם זאת, אנחנו משתדלים להמשיך. גידלנו דורות המשך נפלאים: בנים, נכדים ונינים שתורמים רבות למדינה. אין מילים שיכולות לבטא את תחושותינו, ולכן קשה לנו לקיים את צוואתם של הניספים "לזכור ולא לשכוח".

אושויץ, ספטמבר 1944.

הלילה היה קר. 120 בחורות צעירות בגילאי 18-20 (אני הייתי בת 14), לבושות בכותנות הפסים, עומדות מכוונות ומצופפות יחד. השמועה עוברת שאנחנו

משור ידך

הסר ידך! סלקן!
הנח לצופה הלבנה,
לשבריריות ולעדנה.

רחם על הזוך,
על התקוה.
אם ואב לו,
גם אם הופקר בפורענות השעה.

ידך יודעות המטרה,
כבודות לשמיכה הצחורה,
מעיקות על הנשימה החנוקה.

זעתך עולות לריח הטרף,
ועגל זעתו חובר לדמעה.

קפאנו מתכווץ לנוכח תנועתך.
עישוני כמהים לחיבת עינך, לחיוך האב שמעליו
נקרע.

אך אתה נאמן למטרה.
אתה כולך ריר וערגה,
גדלות ועצמה.
אתה איש גסטפו.

רחם על נפש צעירה שמנהיגים דגוה לכליה.
הנח לה במיטה, מתחת לשמיכה.
הנח לה עד ישובו ההורים מאחד המחנות
וימשיכו במלאכה שנקטעה.

לזכרו של רומאן קארדיש אח אמי שנתגלה ע"י
חיילי הגסטפו במקום מחבוא ומחבוא אמי
בקרקוב פולין. גברת פאסובסקה, האישה
הקתולית שהסתירה את שני הילדים, הסתירה
את רומאן מתחת לשמיכת פוך כששמעה את
חיילי הגסטפו מתדפקים על דלת דירתה.
חיילי הגסטפו ערכו חיפוש מדוקדק בדירה
וכשלא מצאו דבר ועמדו לעזוב, הבחין אחד
מאנשי הגסטפו בתזוזה מתחת לשמיכה.
רומאן בן השש נרצח.

עילאי זבזקי

מי מכיר?

בחיפוש ברשת נתקלתי בידעה כי מחפשים
מישהי בשם **אנה אפטרגוט**. אני בנה ואשמח
ליצור קשר עם כל מי שיכול להרחיב את
המידע שיש לי על המשפחה.

אמי נולדה בקרקוב, ב-27 ביוני 1929 -
בקרקוב. אני יודע מעט מאוד עליה ועל
קורותיה במלחמה. היא היתה אשה לא
בריאה, ונהרגה ב-3 לדצמבר 1974 בתאונת
רכבת בחיפה. למלט ידעתי היא עלתה
ארצה באנית מעפילים (מולדת?) והועברה
לקפריסין. אחר כך היתה בקיבוץ נגבה
ובמרץ 1950 נישאה לאבי - **אוטו אורבן**,
יגאל בן אור. הורי אמי יחד עם אחותה
הבכורה, **מריה או מרילקה (קוואלק)**, נסעו
ב-1947 לארה"ב, שם החליפו את
שם **להרמן ודוריס אלן**.

מי שיכול להוסיף למידע שברשותי מתבקש
לכתוב ל: tttt719@gmail.com

לזכרה של אירנה סנדלר, חסידת אומות עולם

עצמם, וגם לילדיהם יש כבר ילדים. לא
ניתן למנות את מספר הילדים, שאותם
אירנה סנדלר הצילה. ככל שעובר הזמן,
מספרם רב יותר".

אירנה סנדלר פעלה
במסגרת הארגון הידוע
Zegota, שפעל בפולין בימי
מלחמת העולם השנייה
במטרה לעזור ליהודים.
עיקר מעשיה היה בהצלת
ילדים יהודיים מגטו
ורשה, להם חיפה
מסתור, בכל מקום שניתן.
אומרים, שהצילה 2500
ילדים. הגברת אירנה
סנדלר הייתה נערצת
ואהובה על כולם.

נזכור אותה כדמות
מופת מיוחדת. את סיפור
חייה נעביר מדור לדור, כי
גם בעתיד יש לתת כבוד לזכרה.

מרים עקביא

לפני כשנה ביקרתי
אצלה, בבית מוגן בו
התגוררה בשנות חייה
האחרונות. היא שמחה
לבואנו, היתה לבבית
ומצניעה לכת, לא התפארה
במעשיה הנפלאים, אך
לאחר שהצגתי את עצמי
ואמרתי מהיכן אני באה,
הרגשתי כמה חשוב לה
שגם בישראל שמה הולך
לפניה.

אירנה סנדלר היתה
חסידת אומות העולם
במלוא מובנן של המלים.

פאבל שפירא, היסטוריון
פולני שחי בוורשה, כתב עליה: "עלינו
לזכור את אלפי הילדים היהודים שהיא
הצילה. הם כבר הורים לילדים משל

ככר נובי בקז'ימיז' הוכרזה כאתר לשימור

בלתי חוקית ופתיחת מסבאות.
ככר Nowy היתה לחלק
מקז'ימיז' בסוף המאה ה-17, ולעיתים
קרובות כונתה כ"ככר היהודים".
ב-1808 החלה בו פעילות מסחרית,
ובמשך כ-250 שנה הכיכר והמבנים
שסביבה שמשו כמקום מסחר מרכזי.
ב-1927 הוכרז המבנה בעל הכיפה
העגולה לקהילה היהודית, ומאז ועד
לכיבוש הגרמני שימש המקום
כמשחטה כשרה לעופות.

עירית קרקוב הכריזה על
המבנה בעל כהיפה העגולה
בככר נובי בקז'ימיז', אשר נבנה
ב-1900, כמבנה לשימור. סוחרי
האיזור מקווים כי במקום
תפתחנה מסעדות רחבות ידיים,
במקום בתי האוכל הקטנים
הפועלים במקום מזה מספר
שנים, וכן שיהיה גינון ומקום
בילוי לילדים. החלטת שלטונות
העיר מבטיחה כי בכך תמנע בניה

טכסי זיכרון לציון יום השנה ה-65 לחיסול גטו קרקוב

חיסידי אומות העולם במוזיאון גליציה. מספר ארועים חשובים התקיימו למחרת יום: ישיבה חגיגית וקבלת פנים מיוחדת של מועצת העיר קרקוב בבנין העיריה. בנאומים הודגש כי אוכלוסיית העיר הפסידה בשואה קרוב לשליש מתושביה והעיריה תנקוט בפעולות משמעותיות כדי להנציח את תרומת היהודים לעיר המונה כעת קרוב למיליון תושבים.

כמו כן התקיימה ישיבה מיוחדת של מחלקה חדשה באוניברסיטה היגלונית אשר מטרתה לחקור את שואת יהודי קרקוב ותכניתה להקים מוזיאון חדש על יהדות קרקוב. שמענו מפי גב' **קתרין צימר** (מחברת הספר "עולם שנרצח") את התוכנית להקמת מוזיאון של יהדות קרקוב בבנין 'אמליה' לשעבר בית חרושת של שינדלר.

ביקרנו בתערוכה היסטורית על יהדות קרקוב שכללה את גדולי אזרחיה לדורות, ביניהם הרב ד"ר **יהושע טהון** ממקימי הטמפל וציר מחונן בכשרון נאום אגדי בפרלמנט הפולני, **שמעון פלדבלום**, **איגנצי שוורצברט**, **ויוליוש פלדהורן** ממורה המזהירים של הגמנסיה העברית, ורבים אחרים, אשר נערכה ע"י **פרופ' אלכסנדר סקוטניצקי**.

חשיבות הארועים היתה בכך שרק מתי מעט מאיתנו, שרידי השואה בקרקוב נותרו בחיים, מעריכים כי הגיעו לקרקוב כ-20 מתוך ה-70 שנשארו בחיים. אולי זאת פעם אחרונה שביכולתנו לנסוע, לצעוד, להשתתף, ולהיות עדות חיה.

אלעזר ואביתר שפריד

יעקב הולנדר וחברי המקהלות ליד האנדרטה בפלשוב

כינוס הניצולים ומשפחותיהם השנה בקרקוב התאפיין בעובדה עצובה: מספרם של ניצולי מחנה פלשוב וקבוצת שינדלר הולך ופוחת. רובנו במחצית השנה של שנות השמונים ולכן טכסי הזכרון הם אולי האחרונים עבורנו. דבר אחר שבלט השנה הוא שרוב פעולות האזכרה אורגנו ע"י מוסדות פולניים ועיריית קרקוב. אל הטכסים התלווה אלי בני **אביתר** וזה לנו הביקור השלישי בקרקוב ביחד.

יש לציון את מקהלות **יעקב הולנדר** אשר הופיעו יחדיו בבית הכנסת המיוחד שטמפל שהיה מלא עד אפס מקום והיה מוקד שידור לעשרות תחנות בפולין ואירופה. כן הופיעה רביעיית סקסופוני ירושלים בעיבודים מקוריים למנגינות עבריות ויהודיות להתנפלות הקהל. המקהלה בניצוח **יעקב הולנדר ודודי זבה** רתקה את הקהל בבצוע מהנה של שירים רבים. ישבתי עם אביתר בני בשורה השלישית מימין לבמה. 70 שנים ויותר קודם לכן הייתי יושב באותה שורה עם אבי ד"ר **מרכוס מרדכי שפיגל** בימי חג ובימים הנוראים, אימי ואחותי למעלה ביציע הנשים.

"כסא מיותם" בככר גיבורי הגטו לזכר היהודים שהובלו מכאן למותם

בככר גיבורי הגטו (ככר זגודי לשעבר) לפני תחילת הצעדה למחנה פלשוב נגנו שוב הסקסופוניסטים הצעירים את "אלי אלי" והמקהלה הצטרפה בחרישיות. לפני מאות נוכחים, רובם קרקובאים וצוותי טלוויזיה ורדיו אירופים, נאמו ראש העיר **מאייחרובסקי** וראש קהילת יהודי קרקוב **מר יעקובוביץ'**. הוזמנתי לשאת דברים והזכרתי את חוויותי האישיות מאותו יום במרץ 1943 בזמן הסלקציה עם חסול הגטו והמעבר לפלשוב. קראתי לראות את

הצעדה כמפגן נצחון של הניצולים על הרוצחים הנאצים, אשר תרמנו לאנושות לאין ערוך יותר מדור המרצחים. הרב הראשי של גליציה אמר 'קדיש'. הצעדה החלה והאטה ליד שרידי חומת הגטו אשר שמורים לזכרת עד של האכזריות הנאצית. בסיום הצעדה בפלשוב הופיעה מקהלת הולנדר ליד האנדרטה ושרה את התפילה "אנה בכח", ואחרי צ' שוב הופיעה בטקס הענקת אותות

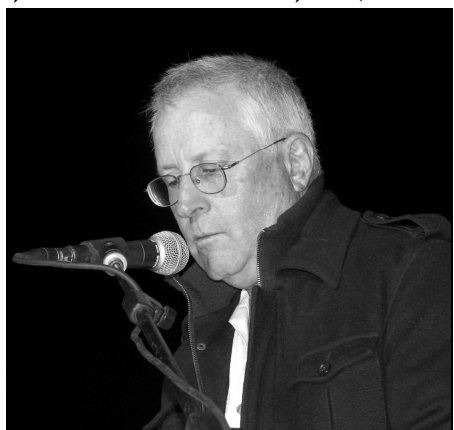
הדלקת משואה לכבודם של חסידי אומות עולם

ומאתיים גברים נשים וילדים, אותם העסיק במפעלו כפועלי כפיה וכך נחשף לסבלותם. יהיו מניעיו אשר יהיו, הוא קיבל החלטה גורלית שסיכנה את חייו, מעמדו ורכושו ופעל להצלת מספר מירבי של יהודים. לאורך כל המלחמה ועד סופה, חתר לשמור על שלמות משפחות והענקת יחס אנושי. אבי שהועסק כמכונאי ואמי שעבדה בפס היצור של סירי האמייל הכירו שם זה את זה וכך החל סיפור אהבתם הוא סיפור משפחתי. לאחר המלחמה נודה והוקע בידי בני עמו, וטען תמיד כי ידידיו היחידים הם היהודים שלו, אותם נהג לבקר בארץ מעת לעת. הם מצידם קראו לו "המושיע שלנו". השנה חוגגים מאה שנים להולדתו. שינדלר נפטר בגרמניה ב-1974, ולפי הבקשה שבצוואתו נקבר בהר ציון בירושלים.

אני, נשוי לאורית, אב לשירה ולאוהד ואח לתמר מעביר לפיד זה בגאון לדורות הבאים. נזכור ולא נשכח".

הושפלו ונטבחו על לא עוול בכפם ורק משום היותם יהודים.

ולזכר חסיד אומות עולם אוסקר שינדלר, שחרף נפשו והציל למעלה מאלף

עודד מנור בטקס זיכרון לשואה תשס"ח

מדי שנה נערך בכוכב יאיר טקס הדלקת משואות בערב יום הזיכרון לשואה, השנה בטקס שנכחו בו למעלה מאלפיים איש, התכבד עודד מנור בהדלקת משואה לכבודם של חסידי אומות עולם.

וכך אמר: "אני עודד, בנם של גניה מנור וולפילר ונחום מנור מונדרר יזכו לחיים ארוכים, שניהם בני העיר קרקוב מניצולי שינדלר, מדליק הערב משואה, לזכר ולכבוד כל חסידי אומות עולם וכל מציל נפש יהודי באשר הם.

לזכר סבי קלמן לייב וולפילר שהומת ביום הכיפורים תש"ד במחנה הריכוז פלאשוב, לזכר סבי שלמה מונדרר, סבתי שרה מונדרר ובתם הקטנה מרים, שנשלחו מהגטו להשמדה במחנה בלז'ץ, לזכר בתם הגדולה רחל לויכטר, שחוסלה במחנה שטוטהוף ולזכר בנם בנימין, אח תאום למרים, שנשלח לתאי הגזים בבירקנאו. יזכרו גם כל בני משפחותיהם העונפות על זקניהם ועולליהם שעונו